

Evropský ústav pro zájmy dítěte
(INSTITUT EUROPÉEN POUR L'INTÉRÊT DE L'ENFANT)
Ter Voortlaan 58, B-2650 Edegem 2, Belgie. Tel. 00.32.3.4405326.

Jan Piet de Man
diplomovaný dětský a rodinný psycholog
akreditovaný rozvodový a rodinný mediátor

ZÁJEM DÍTĚTE V ROZVODOVÉ PRAXI

„Společné opatrovnictví“: ano či ne.
Zkušenosti z praxe.

ZÁJEM DÍTĚTE

„Společné opatrovnictví, střídavá výchova“: ano nebo ne? Správnou odpověď na tuto otázku je třeba hledat v kritériu **ZÁJMU DÍTĚTE**.^{1/} Toto kritérium je skutečně a po právu ve všech mezinárodních a „západních“ zákonech základním kritériem pro každé soudní rozhodnutí - a v mnoha zákonících také pro rozhodnutí rodičovská.

Co skutečně prospívá a je tedy v zájmu dětí z rozvedených rodin? Jaké jsou objektivní faktory při odluce rodičů, které jsou pro dítě prospěšné? A naopak, jaké jsou pro něj škodlivé?

Na tuto otázku hledám dobře fundované odpovědi již více než 10 let.

Jak se můžeme poučit ze zkušeností, které jsme získali s dětmi z rozvedených rodin? Jinak řečeno: jaké jsou výsledky empirických vědeckých studií? Jaké poznatky nám tyto studie přinesly, když se zabývají zájmy a blahem dětí?

1. OBVYKLÁ, VÝLUČNÁ PÉČE

Jaké jsou, podle empirických studií, **podmínky** pro úspěšnou **výlučnou** péči? Tedy pro většinový způsob úpravy poměrů, kdy dítě žije převážně (nebo výlučně) u jednoho z rodičů? Poznatek, který převážná většina studií stále znovu a znovu potvrzuje jako nejdůležitější faktor pozitivního vývoje dítěte, je:

^{1/} Úmluva o právech dítěte, článek 3, odst. 1: Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnymi orgány. OSN, 1989.

1.1. NÍZKÁ ÚROVEŇ RODIČOVSKÝCH KONFLIKTŮ PŘED ROZCHODEM A PO NĚM

„Nízká úroveň rodičovských konfliktů před rozchodem a po něm“^{2/} nebo-li „Konfliktnost rodičovských vztahů po rozchodu je jednoznačný rizikový faktor pro psychický vývoj dětí.“

Jaké závěry bychom měli tedy udělat z této vždy znovu potvrzované zkušenosti?

- **Rodiče** je třeba motivovat k tomu, aby svou rodičovskou funkci vykonávali pokud možno nekonfliktně, aby se mezi sebou dohodli, nakoľik je to jen možné.
- **Zákonodárce** by měl podle svých možností zabraňovat vzniku sporů mezi rodiči, minimálně je však nepodněcovat. Základním principem by mělo být: lidé se nepřou o to, na čem se společně dohodli. To znamená, že by se mělo zásadně akceptovat „společné opatrovnictví“, tedy v právním smyslu společná rodičovská zodpovědnost. *Tak jak je i v novém belgickém zákonu o výkonu společné rodičovské zodpovědnosti ustanoveno, obecným základním pravidlem před rozchodem i po něm sezdáných i nesezdáných párů je společné rozhodovací právo.*
- Pro praxi **soudců** to znamená, že vždy musejí respektovat a potvrdit dohodu rodičů, tj. potvrdit ji formou právoplatného rozsudku.
- Pro **zákonodárce** to implikuje, že by měl tento schvalovací proces maximálně zjednodušit. Toto právoplatné potvrzení by měl vydávat ten nejlépe přístupný soud nebo notář nebo jen úřad města či obce (jako je tomu ve skandinávských zemích).
- Pro praxi **poraden, OSPOD** atp. to znamená snahu o minimalizaci rodičovských sporů. Měly by rodičům ve všech směrech pomáhat v tom, aby se vyhnuli sporům (např. pomocí katarzní ventilace negativních pocitů, např. mluvení k symbolické židli, úder do polštáře, roztržení telefonního seznamu...) a raději se dohodli. Velice dobrou metodou je na tomto místě rozvodová mediace. Když toho sami nejsou schopní, měli by poradci a sociální pracovníci zprostředkovat kontakt ke kompetentním **terapeutům** nebo **mediátorům**.
- To platí i pro **soudce a zákonodárce**: také od nich by měli rodiče získávat kontakt k mediaci - i když už jen z toho důvodu, aby byli dobře informováni a měli šanci si jejich působení vyzkoušet. To ale také znamená, že rodiče musejí mít dostatek času k tomu, aby mohli společně vypracovat všechny potřebné dohody a že všechny v mezidobí dosažené částečné dohody budou průběžně pravomocně schvalovány.

1.1.1. ALE...: „NOUZOVÉ ŘEŠENÍ“

Co se ale má stát, když akceptujeme platnost společného rodičovského práva na rozhodování ohledně dětí a když se rodiče o nějakém aspektu nestačí nebo nedokážou dohodnout?

^{2/} Kurdek, L.A.: "An Integrative Perspective on Children's Divorce Adjustment." American Psychologist 36 (1981), 856-866.

- citováno: W.E. Fthenakis e.a.: Ehescheidung; Konsequenzen für Eltern und Kinder.

München-Wien-Baltimore: Urban & Schwarzenberg, 1982, p. 161

- zakládá se na:

- Berg & Kelly: "The Measured Self-Esteem of Children from Broken, Rejected, and Accepted Families." Journal of Divorce 2 (1979), 363-370;

- Jacobsen, D.S.: "The Impact of Marital Separation/Divorce on Children: II. Interparent Hostility and Child Adjustment." Journal of Divorce 2 (1978), 3-19;

- Lowenstein & Koopman: "A Comparison of the Self-Esteem Between Boys Living with Single-Parent Mothers and Single-Parent Fathers." Journal of Divorce 2 (1978), 195-208;

- Rosen, R.: "Some Crucial Issues Concerning Children of Divorce." Journal of Divorce 3 (1979), 19-25;

- Wallerstein & Kelly: Surviving the Breakup: How Children and Parents Cope with Divorce." New York: Basic Books, 1980

Belgický občanský zákoník předepisuje v tomto případě, že se rodiče mají obrátit na soud. A jak vypadá v praxi takový soudní proces? Tuto praktickou zkušenost, která probíhá ve všech „západních“ zemích zjevně velmi obdobně, popsal dobře prof. Robert F. Cochran (Pepperdine University School of Law, Malibu, Kalifornie, USA). Konstatuje, že princip, kdy se v každém jednotlivém případě zjišťuje, co je v zájmu dítěte, má mnohé nečekané důsledky: „*Kvůli tomuto rozhodování, kdy se případ od případu zjišťuje nejlepší zájem dítěte, nevědí (rozvádějící se) rodiče, která z mnoha kritérií budou pro soudce ta rozhodující.*“^{3/} Z toho důvodu uvádějí co nejvíce záporných argumentů proti druhému rodiči a co nejvíce kladných pro sebe. Tento způsob rozhodování a nejistoty *s sebou přináší konflikty a soudní spory. Rodičovské konflikty jsou pro děti emocionálně zničující,*^{4/} *obzvláště když spor probíhá po odluce rodičů.*^{5/ 6/}

1.1.1.A. VŠEOBECNĚ: ROVNOVÁHA V ROZHODOVACÍM PRÁVU OTCE A MATKY

Když je dítě svěřeno do výlučné péče jednoho rodiče, dostává tento rodič celé rozhodovací právo, které tedy může lehce zneužívat; např. aby poškodil druhého rodiče (odepřít mu nebo mu znemožnit kontakt s dítětem) nebo ho dostal pod tlak (např. neplatit výživné). Aby se zamezilo zneužívání této absolutní moci, které je škodlivé pro vztahy mezi rodiči a dětmi a je tedy i zhoubné pro děti, mohou se různé **prvky rodičovské zodpovědnosti rozložit rovnoměrně mezi oba rodiče**. Dosáhnout této rovnováhy je nejsnazší, když mají rodiče děti dvě: v tomto případě, jestliže se rodiče v něčem neshodnou, má u syna rozhodující slovo otec, u dcery matka.

I když jsou oba rodiče zajedno, že chtějí děti i nadále vychovávat společně, pokládám jim vždy otázku: „A kdyby se někdy v budoucnu stalo - a nepřeji to ani vám, ani vašim dětem - že se vám nepodaří dojít ke společnému rozhodnutí - co budete dělat potom?“. Rodičům dvou dětí dám na rozmyšlenou, co by řekli modelu otec-syn/matka-dcera pro případy, kdy se nenajde společné řešení. V případě, že se jedná o jedináčka, přichází v úvahu např. následující řešení:

- nedojdou-li rodiče ke společnému řešení, mohla by mít matka rozhodující slovo do devátého roku věku dítěte, otec pak návazně od devátého roku;
- matka by mohla mít rozhodovací právo ohledně osoby dítěte, otec ohledně správy věcných hodnot a prosazování práv dítěte.

Shrňme si na tomto místě první závěry, týkající se společné péče:

ANO společné rodičovské zodpovědnosti ve věcech výchovy (jako automatický - tj. bez žádosti - **všeobecně platný** princip jak pro sezdané, tak nesezdané, jak společně, tak odděleně žijící rodiče; tak jak to definuje nový belgický zákon o rodině).

^{3/} Robert F. Cochran: "Reconciling the Primary Caretaker Preference, the Joint Custody Preference, and the Case-by-Case Rule." in: Jay Folberg (ed.): "Joint Custody & Shared Parenting.", New York & London, The Guilford Press, 1991, p. 221.

^{4/} cf. - Hetherington: "Family Interaction and the Social, Emotional, and Cognitive Development of Children After Divorce." *The Family: Setting Priorities* 71 (V. Vaughn & T. Brazelton eds. 1979);
- Jacobson: "The Impact of Marital Separation/Divorce on Children: II. Interparent Hostility and Child Adjustment." *2 J. Divorce* 3 (1978);
- Emery: "Interpersonal Conflict and the Children of Discord and Divorce." *92 Psychological Bull.* 310 (1982).

^{5/} cf. Hetherington, 1979, o.c., p. 74, note 13

^{6/} Robert F. Cochran: "Reconciling the Primary Caretaker Preference, the Joint Custody Preference, and the Case-by-Case Rule." in: Jay Folberg (ed.): "Joint Custody & Shared Parenting.", New York & London, The Guilford Press, 1991, p. 221-222.

ALE s „**nouzovým řešením**“, které je v zákoně od samého počátku stanovené (nebo ho stanoví soudce, rodiče při mediaci, notář).

Tak by vypadalo nejlepší uspořádání prvního opatrovnického hlediska - rodičovské zodpovědnosti. Toto hledisko je důležité především pro vztah rodičů mezi sebou. Přímo pro děti je ale mnohem důležitější druhé opatrovnické hledisko: kdy jsou u své milované maminky a kdy u svého - neméně milovaného! - tatínka.

1.1.1.B POBYT DÍTĚTE

„Když se opatrovnický spor systémem případ-od-případu (case-by-case) ještě vyhrotí, netrpí dítě jen konfliktem obou rodičů, ale riskujeme i to, že bude vtaženo přímo do konfliktu před soudem. Jeho role v procesu může mít pro dítě těžké následky a může také poškodit jeho vztahy k jednomu nebo k oběma rodičům. (...)

Jak nesnadné je najít nejlepší řešení v zájmu a pro blaho dítěte, popisuje vrchní soudce Hood (...): Tento princip [v zájmu a pro blaho dítěte] je snadné nadefinovat, ale jeho použití v jednotlivých případech staví soudce před největší obtíže. (...) Sám si dokáže představit, že dva stejně schopní a pečliví soudci mohou dojít na základě shodných skutečností ke zcela rozdílným rozhodnutím. (...) Rozhodnutí o tom, kde bude dítě bydlet, se musí činit v době, kdy spolehlivé posouzení rodičů soudcem nebo znalcem je velice komplikované, někdy dokonce nemožné. Je to nenormální a stresující doba pro rodiče i děti a chování dětí a rodičů k sobě navzájem může mít jen malou podobnost s tím, jaké bylo v minulosti a jaké bude v budoucnosti.“^{7/ 8/}

1.1.2. ALE..: SPOR O DÍTĚ

Co se v praxi stane, když **oba** rodiče požádají o svěřeni dítěte do **své péče**? Často je potom přizván znalec, který má určit, který rodič je „schopnější“. Mnozí mají skutečně za to, že je třeba najít onoho „psychologického rodiče“, který má s dítětem nejužší citové vazby. Co nám ale říkají v tomto ohledu praktické zkušenosti?

*„Nenašli jsme žádný důkaz pro existenci ‚psychologického rodiče‘, se kterým by dítě mělo silnější vazbu než se zbytkem rodinného okolí. Vztahy s matkou a otcem, prarodiči a ostatními příslušníky rodiny tvoří citový vesmír, který vytváří obzvláště v raných letech vzor pro pozdější vztahy dítěte. (...) Uvedené vědecké studie dokládají, jak škodlivé je pro dítě odloučení od jeho psychologických rodičů. **Dítě potřebuje oba rodiče.**“^{9/}*

Je tedy zřejmé, že rozhodovací princip „případ-od-případu“ - tedy princip, kdy se v každém jednotlivém případě zjišťuje, co je v nejlepším zájmu dítěte - má v praxi opačný vliv. Pro dítě by bylo mnohem lepší stanovit pro úpravu jeho pobytu všeobecné pravidlo. Tím by byla překonána nejistota, která vede všechny strany k traumatickým soubojům. Jak by mělo vypadat pravidlo pro tento - často sporný - bod úpravy pobytu dětí?

^{7/} Chambers: "Rethinking the Substantive Rules for Custody Disputes in Divorce" 83 Mich. L. Rev. 477, 484 (1985).

^{8/} Robert F. Cochran: "Reconciling the Primary Caretaker Preference, the Joint Custody Preference, and the Case-by-Case Rule." in: Jay Folberg (ed.): "Joint Custody & Shared Parenting." New York & London, The Guilford Press, 1991, p. 221-222.

^{9/} Committee on the Family of the Group for the Advancement of Psychiatry: *New Trends in Child Custody Determinations*. Group for the Advancement of Psychiatry; v. 10, no. 106. Harcourt Brace Jovanovich, USA, 1980; p. 80.

„Když se rodiče nedokážou shodnout na úpravě pobytu (...), měla by se upřednostnit rovnoměrná střídavá výchova. (...) Navrhované upřednostnění střídavé výchovy se dá obejít tím, že bude jasné a jednoznačně prokázáno, že pro dítě by byl lepší jiný model úpravy pobytu.“^{10/}

Tento právník tedy navrhuje, aby byla rovnoměrná střídavá výchova upřednostňována ze zákona v těch případech, kdy se rodiče nedohodnou na úpravě pobytu dítěte, tedy když oba rodiče požádají o svěření dítěte do své výlučné péče nebo jeden střídavou péči navrhuje, druhý ji ale neschvaluje. Rovnoměrná střídavá výchova či rovnoměrné střídavé ubytování znamená, že děti tráví přibližně polovinu doby u každého z rodičů. V Belgii a v Nizozemsku je zpravidla úprava: týden u matky a týden u otce.

1.1.3. Střídavá výchova nebo výchova výlučně jedním rodičem?

Co nás učí zkušenosti v případech, kdy **jeden z rodičů navrhuje výchovu střídavou**, druhý z rodičů ale požaduje dítě svěřit do své výlučné péče? Jakému způsobu úpravy pobytu dítěte dát pak přednost? Je v lepším zájmu dítěte model, který se opírá o škodlivý zvyk rozhodování „případ-od-případu“? Je střídavý pobyt a střídavá péče skutečně lepší pro dítě než tradiční systém, kdy má dítě v péči jeden z rodičů a druhý rodič má právo na kontakt?

Odpovědi na tyto otázky opět nalezneme v hodnocení zkušeností odborníky v rámci vědeckých výzkumů:

1.2. Pravidelné kontakty dítěte k rodiči, který ho nemá v péči

„Pravidelné kontakty dítěte k rodiči, který ho nemá v péči.“^{11/} „Jednoznačným rizikovým faktorem pro psychický vývoj dětí je konfliktost vztahů mezi rodiči po jejich rozchodu. Napp Peters (1988)^{12/} pokládá za podstatné další dvě podmínky; a to socioekonomickou životní situaci ve zmenšené rodině a

^{10/} Robert F. Cochran: "Reconciling the Primary Caretaker Preference, the Joint Custody Preference, and the Case-by-Case Rule." in: Jay Folberg (ed.): "Joint Custody & Shared Parenting." New York & London, The Guilford Press, 1991, p. 229 & 232, note 82.

^{11/} Kurdek, L.A.: "An Integrative Perspective on Children's Divorce Adjustment." American Psychologist 36 (1981), 856-866.

- citace z: W.E. Fthenakis e.a.: Ehescheidung; Konsequenzen für Eltern und Kinder.

München-Wien-Baltimore: Urban & Schwarzenberg, 1982, p. 161

- na základě:

- Hess & Camara: "Post-Divorce Family Relationships as Mediating Factors in the Consequences of Divorce for Children." Journal of Social Issues 35 (1979), 79-96;

- Hetherington, Cox & Cox: "Divorced Fathers." Family Coordinator 25 (1976), 417-428;

- Hetherington, Cox & Cox: The Aftermath of Divorce.

In: Stevens, J., Jr., & Mathews, M. (Eds.): *Mother-Child, Father-Child Relationships*.

Washington, DC: National Association for the Education of Young Children 1978, 149-176.

- Jacobsen: "The Impact of Marital Separation/Divorce on Children: I. Parent-Child Separation and Child Adjustment." Journal of Divorce 2 (1978), 341-360;

- Rosen: "Some Crucial Issues Concerning Children of Divorce." Journal of Divorce 3 (1979), 19-25;

- Wallerstein & Kelly: "Surviving the Breakup: How Children and Parents Cope with Divorce."

New York: Basic Books 1980;

- Wallerstein & Kelly: "Effects of Divorce on the Visiting Father-Child Relationship."

American Journal of Orthopsychiatry 137 (1980), 1534-1539

^{12/} Napp-Peters, A. (1988). Scheidungsfamilie - Interaktionsmuster und kindliche Entwicklung. Schriftenreihe des Deutschen Vereins für öffentliche und private Fürsorge, Frankfurt

vztah dítěte k odděleně žijícímu rodiči.“^{13/}

1.2.1. Jak prožívá dítě tento vztah, tyto návštěvy u rodiče (většinou otce), který ho nemá v péči v obvyklém případě, kdy dítě bydlí výlučně u druhého rodiče (většinou u matky)?

„Během našich prvních rozhovorů vyjadřovaly děti s překvapivou a dojemnou intenzitou své přání mít více kontaktů se svým otcem. (...) Na nedostatečné návštěvy si stěžovaly nejen děti, které svého nepřítomného rodiče viděly málokdy, ale také ty, které měly návštěv relativně mnoho. Vedle přání, aby se rodiče dali zase dohromady, byla nejintenzivnější otázka, se kterou děti přicházely do poradny, otázka častějších návštěv. (...) Tato intenzivní touha po větším kontaktu zůstávala v dětech v nezmenšené intenzitě po dobu mnoha let a ještě dlouho poté, kdy už akceptovaly rozchod rodičů jako nezměnitelnou životní skutečnost.“^{14/}

1.2.2. *„Doba, kterou stráví děti s rodiči, které je nemají v péči, v přímém a nerušeném kontaktu, má značný vliv na to, jak se děti přizpůsobí na skutečnost rozchodu.“^{15/} „Kvalita vztahu s otcem je důležitá, je ale více dána délkou návštěv a méně jejich četností.“^{16/}*

Mnohé studie prováděné u dětí, které byly nuceny žít v tradičním uspořádání s výlučnou péčí a s návštěvami u druhého rodiče tedy potvrzují, že **dlouhotrvající a pravidelné kontakty** s „nepřítomným“ rodičem dělají dětem dobře. Podmínka dlouhotrvajících kontaktů je jistě úplně splněná u rovnoměrného rozdělení času mezi otce a matku, jak ho navrhuje prof. Cochran (viz závěr § 1.1.2.).

2. ROVNOMĚRNĚ SE STŘÍDAJÍCÍ UBYTOVÁNÍ

Během rozhovorů s mládeží na závěr Freiburské evropské konference „Dítě má právo na oba rodiče“ vyjadřovaly se tyto „děti“, když se objevilo téma „společné péče“, spontánně nejen ke společnému rozhodovacímu právu obou rodičů, ale také k rovnoměrnému střídání každodenní péče a zaopatřování, kdy dítě tráví u každého z rodičů přibližně stejně dlouhý čas. V Evropě je nejběžnější taková úprava střídavé výchovy, kdy dítě netráví každých 14 dnů u druhého rodiče jeden víkend, ale je týden u své matky a týden u svého otce.

Vedle společné rodičovské zodpovědnosti, které jsme se věnovali v úvodu a která je pro právníky a pro mnohé rodiče aspektem nejdůležitějším, pro děti (obzvláště mladší) je důležitějším aspektem střídavý pobyt u obou rodičů.

2.1. KONTROVERZE

„Jak je známo, je otázka rovnoměrné střídavé výchovy velmi sporná, a to vedlo k velmi rozdílnému chování a způsobu jednání. (...) Při zaujímání postoje vůči tomuto problému musíme reflektovat stále stoupající počet vědeckých studií, které se tímto tématem zabývají.“

^{13/} Norbert Hofmann-Hausner & Reiner Bastine (Psychologische Institut der Universität Heidelberg): Psychische Scheidungsfolgen für Kinder; Die Einflüsse von elterlicher Scheidung, interparentalem Konflikt und Nachscheidungsituation; Überblicksarbeit. Zeitschrift für Klinische Psychologie, 24 (4), 285-299, 1995; p. 295

^{14/} Wallerstein & Kelly: "Surviving the Breakup: How Children and Parents Cope with Divorce." 1980, p.134.

^{15/} Kurdek and Berg: "Correlates of Children's Adjustment to Their Parents' Divorce.", New Directions for Child Development, Children and Divorce, 19, 47-60, 58 (1983)

^{16/} Hess & Camara: "Post Divorce Family Relationships as Mediating Factors in the Consequences of Divorce for Children." 35 J. of Soc. Issues 79, 92-94 (1979).

Vědci dlouho věřili, že stabilita vztahu mezi dítětem a jedním rodičem - všeobecně matkou - je dostačující k tomu, aby vývoj dítěte probíhal normálně. Tento názor byl v posledních letech vyvrácen výzkumy v oboru dětské psychologie. Tyto výzkumy skutečně prokázaly, že mezi dítětem a jeho oběma rodiči se vyvíjejí různé a kvalitativně odlišné vztahy, takže potřebuje jak svou matku, tak svého otce, aby se mohlo plně rozvinout.“^{17/}

2.2. OBJEKTIVNÍ FAKTA

V následujícím textu jsou uvedena objektivní fakta z empirických výzkumů, které jsou realističtější než nepotvrzené subjektivní názory.

2.2.1. SROVNÁNÍ VÝZKUMŮ

Převážná většina výzkumů u dětí, žijících tradičně, tedy **výlučně u jednoho rodiče**, dochází k závěru, že „Rozvodové děti mají skutečně významné adaptační problémy. (...) Naproti tomu několik studií (v roce 1988) o společné výchově rodiči zjišťuje problémy jen minimální. Steinman^{18/} zjistil to, že děti v těchto situacích netrpí konflikty věrnosti, které očekávali Goldstein, Freud a Solnit^{19/}; ale že u malého počtu těchto dětí se vyvinula silná potřeba být vůči rodičům fér a dbát na to rozdělovat svůj čas rovnoměrně mezi oba rodiče. Snad ještě důležitější je to, že ačkoli tyto děti také považovaly odloučení svých rodičů za nežádoucí, (...) nezažily nikdy depresivní pocit zavržení, který je důsledkem obvyklé úpravy pobytu výhradně s matkou a s chybějícím otcem.

V několika výzkumech, ve kterých byly shromážděny údaje o těchto dětech, se objevují konstantně dvě skutečnosti:

- u menšiny dětí se projevuje určitá míra obtíží, přizpůsobit se požadavkům střídavé výchovy
- procento takových dětí a závažnost jejich problémů nebyly nikdy horší, ale mnohdy dokonce lepší než u dětí, o které se stará pouze jeden z rodičů.

^{17/} Prof. Dr. W. Fthenakis, ředitel Státního úřadu dětské pedagogiky a rodinného výzkumu, Mnichov v pořadu televize S.W.F. "Chceme se rozejít v míru. O úspěšném modelu rozvodového poradenství v zájmu dítěte"., 1.6.1991.

- ohledně velmi malých dětí viz. také: Kelly, Joan B. & Michael E. Lamb: Using Child Development Research to Make Appropriate Custody and Access Decisions for Young Children. *Family and Conciliation Courts Review*, Vol. 38 No. 3, July 2000, 297-311.

^{18/} Steinman, S. "The experience of children in a joint-custody arrangement: A report of a study." *American Journal of Orthopsychiatry* 51: 403-414, 1981, p. 409: "Overall, the children in this (joint-custody arrangement) group were not torn by crippling loyalty conflicts often seen in children whose parents are fighting over them or about them."

^{19/} Goldstein, J., A. Freud, & A.J. Solnit: *Beyond the Best Interest of the Child*. The Free Press, New York (USA) 1973.

Několik autorů konstatuje například „dobré“ přizpůsobení se při střídání bydliště společně s vysokou spokojeností u dítěte a s jen „malými“ počátečními obtížemi.^{20/} Ve většině případů se jednoduše nenaplnily předpokládané obavy z problémů, vznikajících ze střídání mezi domácnostmi a různými životními styly obou rodičů.“^{21/}

Neblahé následky, kterých se obávají odpůrci střídavé výchovy, jsou více než vyvážené jejími přednostmi, např. následujícími skutečnostmi:

- děti neztratí ani jednoho ze svých rodičů, kteří jsou pro ně hlavními zdroji lásky a uznání,
- děti se nemusejí postavit na stranu jen jednoho z rodičů,
- oba rodiče jsou méně frustrovaní, atd.

Všechna tato zjištění vedou k závěru, že všeobecně viděno **rovnoměrná střídavá výchova odpovídá zájmům dítěte**, což o tradiční úpravě pobytu pouze u jednoho z rodičů tvrdit nelze.

2.2.2. VŠEOBECNÉ SROVNÁVACÍ VÝZKUMY

Budou přímá srovnání střídavé a výlučné výchovy potvrzovat závěry, ke kterým dospěly studie prováděné odděleně pro střídavou a výlučnou výchovu?

- a) „Studie prokázala, že u chlapců v latentním věku, kteří žijí ve střídavé výchově, je chování lépe přizpůsobené a jsou při rozvodu a konfliktech rodičů méně otřesení než u chlapců, kteří žili ve výchově výlučné.“^{22/ 23/}
- b) „Na základě výsledků existujících výzkumů je hlavní předností střídavé výchovy, že **riziko neúspěchu je nižší** a tím se zaručuje více dětem pozitivní zkušenost po rozvodu.“^{24/}
- c) Kromě toho Shiller zjistil, že matky, praktikující střídavou výchovu, mají se svým bývalým manželem zkušenost, že je chápatý a pomáhá jim; respektují proto více jeho otcovské schopnosti. (...)
- d) Otcové, praktikující střídavou výchovu, se cítí po rozvodu více **zapojení do své otcovské role**;^{25/} jejich začlenění do výchovy je významně vyšší (65 %) než u otců, kteří mohou děti jen navštěvovat (23 %)^{26/}; ukazuje se také, že je pravidlem, že zůstanou zapojení do výchovy v roli

^{20/} - Abarbanel, A. "Shared parenting after separation and divorce: A study of joint custody." *American Journal of Orthopsychiatry* 1979, 49, 320-329.

- Nehls, N.M. & Morgenbesser, M. "Joint custody: An exploration of the issues." *Family Process* 1980, 19, 117-125.

- Watson, M.A. "Custody alternatives: Defining the best interests of the children." *Family Relations* 1981, 30, 474-479.

^{21/} Benjamin, Michael & Howard H. Irving: Shared parenting: Critical review of the research literature. *Family and Conciliation Courts Review* / volume 27, number 2 / December 1989, 21-35, p. 24.

^{22/}- Shiller, V.M.: Joint versus maternal physical custody for families with latency age boys: Parent characteristics and child adjustment. *American Journal of Orthopsychiatry*, 56, (1986), 486-489.

- Shiller, V.M.: Loyalty conflicts and family relationships in latency boys: A comparison of joint and maternal custody. *Journal of Divorce*, 9(4), (1986b), 17-38.

^{23/} Johnston, Janet R., Marsha Kline, Jeanne M. Tshann: "Ongoing Postdivorce Conflict: Effects on Children of Joint Custody and Frequent Access.", *Amer. J. Orthopsychiatry* 59(4), October 1989, 576-592, p. 577.

^{24/} Benjamin, Michael & Howard H. Irving: Shared parenting: Critical review of the research literature. *Family and conciliation courts review* / volume 27, number 2 / December 1989, 21-35, p. 24.

^{25/} Greif, J.B. "Fathers, children, and joint custody." *American Journal of Orthopsychiatry* 1979, 49, 311-319.

^{26/}- Irving, H.H. & Benjamin, M. "Shared parenting in Canada: Questions answers, and implications." *Canadian Family Law Quarterly* 1986, 1, 79-103.

- Bowman, M.E. & Ahrons, C.R. "Impact of legal custody status on father's parenting postdivorce."

- otce i v budoucnosti.^{27/}
- e) Dále zjistili jak Luepnitz, tak Irving a Benjamin, že **matky**, praktikující střídavou péči, pociťují péči o děti méně jako **zátěž** a jsou spokojenější s vlivem, který mají na děti^{28/}.
- f) Shiller konečně také zjistil (1986), že **děti žijící ve střídavé výchově lépe vyjadřují své pocity** (jak kladné tak i záporné) a méně se zaměstnávají fantaziemi o **znovusjednocení rodiny**.
- g) (...) Kvůli **síle konfliktů**, které jsou typické pro rodiče s výlučnou výchovou,^{29/} zasluhuje povšimnutí to, že rodiče praktikující střídavou výchovu řidčeji vidí v projednání úpravy pobytu dítěte „vážný problém“ (...).^{30/}
- h) Rozsáhle prozkoumáno bylo téma **spokojenosti rodičů a dětí, praktikujících střídavou výchovu**. Shodně bylo zjištěno, že spokojenost vyjadřuje „vysoký“ stupeň (vyjádřeno v procentech 67 %^{31/} až 84 %^{32/}) pečujících rodičů i jejich dětí. (...). Spokojenost dětí souvisí ve velké míře se spokojeností rodičů. Přitom měli rodiče a děti ke spokojenosti rozdílné důvody: rodiče, že se děti pozitivně přizpůsobily stavu po rozvodu, děti, že se napětí mezi rodiči snížilo, takže už neměly pocit, že jsou hracím míčem ve sporu rodičů a že si mohou ponechat své přátele. V jednom bodě jsou ale rodiče a děti zajedno: pokračující rodičovství. Pro otce to znamenalo pokračování jejich spoluúčasti na výchově a jejich rodičovské interakce s dítětem. Pro děti to znamenalo, že měly i nadále pocit, že jsou žádané a mají oba rodiče. (...) Rodiče (především otcové), praktikující střídavou výchovu, byli významně spokojenější než rodiče, praktikující výchovu výlučnou.^{33/} Zatímco Irving a Benjamin nenašli žádný rozdíl ve všeobecné spokojenosti (obou skupin rodičů), uváděli rodiče se střídavou výchovou mnohem menší počet a méně závažných problémů. Otcové se střídavou výchovou byli významně spokojenější než otcové v modelu výchovy výlučné (87 % proti 64 %.) (...) Proto

Journal of Marriage and the Family 1985, 47, 481-488.

^{27/} Greif, J.B. "Fathers, children, and joint custody." *American Journal of Orthopsychiatry* 1979, 49, 311-319.

^{28/} - Irving, H.H. & Benjamin, M. "Shared parenting in Canada: Questions answers, and implications." *Canadian Family Law Quarterly* 1986, 1, 79-103.

- Bowman, M.E. & Ahrons, C.R. "Impact of legal custody status on father's parenting postdivorce." *Journal of Marriage and the Family* 1985, 47, 481-488.

^{29/} Irving, H.H. & Benjamin, M. *Family Mediation: Theory and Practice of Dispute Resolution*. Toronto: Carswell, 1987.

^{30/} - Irving, H.H. & Benjamin, M. "Shared parenting in Canada: Questions, answers, and implications." *Canadian Family Law Quarterly* 1986, 1, 79-103.

- Irving, H.H. & Benjamin, M. "Shared parenting project: Overview and implications." In: J. Folberg (ed.) *Joint Custody and Shared Parenting*.

2nd Ed. Washington, D.C.: Bureau of National Affairs and Association of Family & Conciliation Courts, 1989.

^{31/} Rothberg, B. "Joint custody: Parental problems and satisfaction." *Family Process* 1983, 22, 43-52.

^{32/} - Ahrons, C.: Joint custody arrangements in the post-divorce family. *Journal of Divorce* 3(3): 189-205, 1980.

- Irving, H.H. & Benjamin, M. "Shared parenting project: Overview and implications."

In: J. Folberg (ed.) *Joint Custody and Shared Parenting*.

2nd Ed. Washington, D.C.: Bureau of National Affairs and Association of Family & Conciliation Courts, 1989.

^{33/} - Ahrons, C.: Joint custody arrangements in the post-divorce family. *Journal of Divorce* 3(3): 189-205, 1980.

- D'Andrea, A. "Joint custody as related to paternal involvement and paternal self-esteem."

Conciliation Courts Review 1983, 21, 81-87.

- Greif, J.B. "Fathers, children, and joint custody." *American Journal of Orthopsychiatry* 1979, 49, 311-319.

byla střídavá výchova doporučována většinou rodičů a dětí.^{34/}

- i) U žen, které mají děti ve výlučné péči, je častým problémem nepravidelné placení nebo zadržování výživného^{35/}, které často přispívá k chudobě mnoha těchto žen a dětí.^{36/} (...) Naproti tomu prokazuje většina studií u rodičů se střídavou výchovou, že otcové svůj příspěvek platí pravidelně^{37/}, ačkoli to někdy bylo zdrojem konfliktů.^{38/} Irving a Benjamin uvádějí, že rodiče se střídavou výchovou udávají častěji, že jsou platby pravidelné, než rodiče s výlučnou péčí (otcové: 88 % proti 61 %; matky: 83 % proti 61 %) .“^{39/}
- j) „Jen polovina matek, majících děti ve výlučné péči, uvádí v této studii, že dostává od svého muže výživné na děti pravidelně. Druhá polovina ho dostává jen částečně, nepravidelně nebo vůbec ne. To potvrzují i další studie. (...) Otcové se střídavou výchovou vyživovali podle této studie naproti tomu své děti spolehlivě. Žádná z matek, praktikujících střídavou výchovu, se nemusela opětovně obracet na soud, aby dostala výživné na dítě, ačkoli by ho byla někdy ráda zvýšila. Je možné, že otcové se střídavou výchovou platí lépe z toho důvodu, že se cítí být plně zapojení do výchovy a naopak nemají pocit, že ztratili své děti ve prospěch své bývalé ženy. (...)

Tato studie ale také ukázala, že střídavě pečující rodiče mají se svým bývalým partnerem méně konfliktů. Obraceli se řidčeji na soud. (Ve skutečnosti se na soud neobraceli vůbec žádní rodiče, praktikující střídavou výchovu, zatímco 56 % rodičů s výlučnou výchovou se aspoň jednou obrátilo na soud, kdy vedli spor o peníze nebo o právo na styk. Tyto skutečnosti jsou potvrzeny v další vědecké práci.^{40/} (...) Ta dokládá, že se rodiče se střídavou výchovou

^{34/} - Rothberg, B. "Joint custody: Parental problems and satisfaction." *Family Process* 1983, 22, 43-52. *Canadian Family Law Quarterly* 1986, 1, 79-103.

- Irving, H.H. & Benjamin, M. "Shared parenting in Canada: Questions answers, and implications."

^{35/} - Weitzman, L.J. *The Divorce Revolution: The unexpected Social and Economic Consequences for Women and Children in America*. New York: Free Press, 1985.

- Wallerstein, J.S. & Blakeslee, S. *Second Chances: Men, Women, and Children a Decade after Divorce*. NY: Ticknor & Fields, 1988.

^{36/} Irving, H.H. & Benjamin, M. *Family Mediation: Theory and Practice of Dispute Resolution*. Toronto: Carswell, 1987.

³⁷ - Ahrons, C.R.: "The coparental divorce: Preliminary research findings and policy implications." In A.L. Milne (ed.) *Joint custody: A Handbook for Judges, Lawyers, and Counsellors*. Portland, OR: Association of Family Conciliation Courts, 1979.

- Luepnitz, D.: A comparison of maternal, paternal and joint custody: Understanding the varieties of post-divorce family life. *Journal of Divorce* 9(3): 1-12, 1986.

- Steinman, S.D. "The experience of children in a joint custody arrangement: A report of a study." *American Journal of Orthopsychiatry* 1981, 51, 403-414.

^{38/} - Rothberg, B. "Joint custody: Parental problems and satisfaction." *Family Process* 1983, 22, 43-52.

^{39/} Benjamin, Michael & Howard H. Irving: Shared parenting: Critical review of the research literature. *Family and conciliation courts review* / volume 27, number 2 / December 1989, 21-35, p. 24-26.

^{40/} Ilfeld, F.W., Ilfeld, H.Z., & Alexander, J.R.: Does joint custody work? A first look at outcome data of relitigation. *American Journal of Psychiatry* 139: 62-66, 1982.

Viz také:

- Ahrons, C.: Joint custody arrangements in the post-divorce family. *Journal of Divorce* 3(3): 189-205, 1980.

- Frankel, S.A.: Joint custody awards and children: A theoretical framework and some practical considerations. *Psychiatry* 48: 318-328, 1985.

- Luepnitz, D.: A comparison of maternal, paternal and joint custody: Understanding the varieties of post-divorce family life. *Journal of Divorce* 9(3): 1-12, 1986.

odkaz na:

Coller, David R.: "Joint Custody: Research, Theory, and Policy." *Fam. Proc.* 27: 459-469, December 1988, p. 461.

obracejí na soud jen z poloviny tak často jako rodiče s péčí výlučnou. Ke stejnému zjištění došli Ilfeld et al.: z rodičů se střídavou výchovou začal během sledovaného období dvou let nový soudní spor poloviční počet (16 %) než u rodičů s výlučnou péčí (32 %) ^{41/}.“ ^{42/} -], ... kromě toho měli podle vyplňovaného dotazníku méně konfliktů. To neznamená, že střídavě pečující rodiče nemají žádné odlišné názory, (...) byli ale schopní svá různá mínění zvládnout civilnějším způsobem než rodiče s výlučnou péčí. (...)“

- k) *„Více než třetina domácností se střídavou výchovou uvedla, že se na druhého rodiče téměř výlučně obracejí, aby se někdy večer nebo přes den o děti postaral. Rodiče, mající dítě ve výlučné péči, přiznávali, že jedním z jejich největších problémů je se o děti postarat během dne. Obzvláště matky s dětmi byly kvůli svému nízkému příjmu často nuceny obracet se na svou rodinu, aby se o děti postarala, zatímco samy byly v práci; to vedlo často k přetížení prarodičů. (...) Naproti tomu bylo pro rodiče se střídavou výchovou velké ulehčení, když věděli, že zatímco pracují nebo se baví ve svém volném čase, mají děti své místo, které jim vyhovuje a je bezplatně k dispozici. (...)“*

Všichni rodiče s dítětem ve výlučné péči uváděli, že mají často pod tlakem výlučné péče pocit přetížení, že nemají někoho, koho by mohli požádat o radu, a že nemají volný čas. U rodičů se střídavou výchovou je volný čas součástí úpravy pobytu dítěte. Bez toho, aby se museli někoho ptát nebo vypracovávat nějaké speciální plány, mají k volné dispozici určitou část týdne (dne nebo roku) bez rodičovských povinností. (...) Logickým závěrem je, že optimální rovnoměrná střídavá péče je lepším řešením než optimální výlučná péče.“ ^{43/}

Můžeme si položit otázku, co je příčina a co následek: mají rodiče, kteří praktikují střídavou výchovu, méně konfliktů a méně traumatizované děti právě díky této úpravě, nebo to jsou bezkonfliktní rodiče, kteří se častěji rozhodují pro střídavou výchovu?

„Nedá se vyloučit, že rodiny se střídavou výchovou (v této studii) jsou výběrem rodin, které jsou schopnější se rozumně dohodnout.“ ^{44/} Existují výzkumy, které se pokoušejí tento problémový bod obejít tím, že zkoumají takové rodiče, u kterých byly na počátku rozchodu nesnáze srovnatelně veliké. Také tyto výzkumy ukazují, že další vývoj byl u střídavé výchovy úspěšnější. To je důkazem toho, že úprava pobytu je sama o sobě tím rozdílem. Tento důkaz by byl ještě průkaznější, kdyby se nejednalo o rodiče, kteří si tuto úpravu sami zvolili, ale kdyby byla nařízena soudem v těch případech, kde panují velké spory. V USA to možné je; v některých státech předepisuje zákon, že soudce má dát střídavé péči přednost.

2.2.3 SROVNÁVACÍ STUDIE O NAŘÍZENÉ STŘÍDAVÉ VÝCHOVĚ

Co se stane v případě, kdy okolnosti nejsou optimální, tj. když se rodiče nedokážou dohodnout o střídavé nebo výlučné péči, když jim nedokážou pomoci dokonce ani profesionální rodinní mediátoři a soudce musí učinit rozhodnutí a uložit jeho vykonání? Je nařízení střídavé výchovy i v tomto případě v zájmu dětí?

^{41/} Luepnitz, D.A. *Child Custody: A Study of Families After Divorce*. Lexington, MA: Lexington, 1982.

^{42/} Benjamin, Michael & Howard H. Irving: Shared parenting: Critical review of the research literature. *Family and conciliation courts review* / volume 27, number 2 / December 1989, 21-35, p. 24.

^{43/} Deborah Anna Luepnitz: "A Comparison of Maternal, Paternal, and Joint Custody: Understanding the Varieties of Post-Divorce Family Life." *Journal of Divorce*, 9:3, Spring 1986; reprinted in: Jay Folberg (ed.): "Joint Custody & Shared Parenting.", New York & London, The Guilford Press, 1991, p.109-110 & 113.

^{44/} Deborah Anna Luepnitz: "A Comparison of Maternal, Paternal, and Joint Custody: Understanding the Varieties of Post-Divorce Family Life." *Journal of Divorce*, 9:3, Spring 1986; reprinted in: Jay Folberg (ed.): "Joint Custody & Shared Parenting.", New York & London, The Guilford Press, 1991, p.109.

Výzkum, o kterém nyní budu hovořit, se prováděl u 100 dětí, které byly na začátku konfliktů svých rodičů ve stáří od jednoho do 12 let. „Celkem čtyři opatrovnické soudy v San Francisku poslaly tyto rodiny pro radu nebo k mediaci do tří mediátorských poraden. Mnozí z těchto rodičů se přeli o úpravu péče i styku, jejich právníci nebyli při jednáních schopni odstranit vzájemné rozpory. Dokonce i krátké mediace, které jsou u kalifornských soudů povinné, nepřinesly žádnou dohodu. V jiných případech měly rodiny přes dosažení dohod pomocí mediace ještě další obtíže a potřebovaly dodatečnou poradou. Rodiče dodržovali, částečně nedobrovolně, úpravy pro pobyt dětí, které navrhli soudní mediátoři nebo znalci, nebo které nařídil soud. Jsou to proto rodiny, které vykazovaly nejkomplikovanější a nejdéle přetrvávající rozvodové konflikty. Při následném výzkumu, v průměru o 29 měsíců později, bylo dětem 4 až 15 let a rodiče v průměru rozvedeni již 4 roky a 5 měsíců. (...) V době následného výzkumu žilo 28 dětí (80 %), které byly ve střídavé výchově, v rytmu půltýdenním, týdenním nebo pracovní den/víkend.“^{45/}

Jak je patrné z tabulky, jsou americké intervaly u střídavé péče v průměru kratší než v Belgii, kde jsou většinou týdenní.

„(...) Děti se střídavou výchovou viděly toho rodiče, se kterým trávily méně času, v průměru 12,11 dnů v měsíci, zatímco děti, které žily pouze u jednoho z rodičů, viděly svého druhého rodiče jen 4,05 dny v měsíci ($t(98) = 8,16, p < 0,001$). Děti se střídavou výchovou přecházely od jednoho rodiče k druhému v průměru 1,97krát za týden, u dětí ve výlučné péči to bylo jen 1,17krát ($t(98) = 2,45, p < 0,05$).“^{46/}

Z tabulky lze vyvodit, že děti, které přecházely častěji, vykazovaly i častěji sociální a jiné poruchy jednání. Přesto „se nenašel žádný důkaz pro to, že by se mezi dětmi se střídavou výchovou vyskytovaly častěji děti „klinicky narušené“ nebo takové, které ztratily zcela kontakt s jedním z rodičů. Ale (...) „klinicky narušené“ děti měnily častěji pobyt než děti nenarušené.“^{47/}

Negativní důsledky častého přechodu mezi rodiči jsou tedy zjevně vykompenzovány pozitivními důsledky střídavého ubytování. V Belgii nejobvyklejší střídavá výchova s periodou jeden týden během školního roku - s pouze jedním přechodem mezi rodiči za týden - nevede k žádným poruchám u dětí, jak vyplývá z posledním dvou sloupců tabulky.

„Kontaktů s dítětem se vzdal pouze jeden rodič (3 %) se střídavou výchovou proti 12 rodičům (18 %) u modelu výlučné péče“^{48/} (...) Ačkoli rodiče uváděli zprvu u všech rozdílných způsobů úpravy pobytu dětí srovnatelné slovní konflikty, při dodatečném výzkumu (průměrně o 29 měsíců později) bylo zjištěno, že rodiče se střídavou výchovou argumentují výrazně rozumněji.“^{49/}

^{45/} Johnston, Janet R., Marsha Kline, Jeanne M. Tshann: "Ongoing Postdivorce Conflict: Effects on Children of Joint Custody and Frequent Access.", *Amer. J. Orthopsychiat.* 59(4), October 1989, p. 579-581.

^{46/} Johnston, Janet R., Marsha Kline, Jeanne M. Tshann: "Ongoing Postdivorce Conflict: Effects on Children of Joint Custody and Frequent Access.", *Amer. J. Orthopsychiatry.* 59(4), October 1989, p. 582.

^{47/} Johnston, Janet R., Marsha Kline, Jeanne M. Tshann: "Ongoing Postdivorce Conflict: Effects on Children of Joint Custody and Frequent Access.", *Amer. J. Orthopsychiatry.* 59(4), October 1989, p. 583.

^{48/} A similar finding is reported in case of parent agreed joint physical custody by: Wallerstein, Judith S. & Sandra Blakeslee: *Nieuwe Kansen; Mannen, vrouwen en kinderen tien jaar na de scheiding.* Het Spectrum BV (Scala-reeks), 1989; p. 314; "Not one father turned away from his children, while 7% of the sole custody arrangement fathers stopped visiting their children." Original: *Second chances.* Ticknor & Fields, New York, 1989;

^{49/} Johnston, Janet R., Marsha Kline, Jeanne M. Tshann: "Ongoing Postdivorce Conflict: Effects on Children of Joint Custody and Frequent Access.", *Amer. J. Orthopsychiat.* 59(4), October 1989, p. 582-583.

„Dokonce i když byla střídavá výchova nařízena soudem bez souhlasu rodičů, neobraceli se tito rodiče později na soud častěji (33 %) než rodiče, kde bylo dítě svěřeno do výlučné péče.^{50/} Irving a Benjamin shodně uvádějí^{51/}, že rodiče se střídavou výchovou dosáhli úpravy ohledně pobytu dětí častěji dohodou a byli později spíše schopní tuto úpravu změnit neformálně, bez soudního projednávání.“^{52/}

2.3. VÝSLEDKY

2.3.1 VŠEOBECNÉ ZÁVĚRY

„Dnešní vědecké výzkumy jednoznačně prokazují, že většina rodičů a dětí se dobře přizpůsobuje schématu střídavé výchovy. Soudí se méně často o nezaplacené výživné, což znamená i úsporu pro stát. Studie prokazují, že střídavá výchova je nejméně tak dobrá - a často lepší - než výlučná péče. Přes všechny tyto poznatky, píše Coller,^{53/} většina soudců dává přednost svěřením dětí do výlučné péče.^{54/}

Opatření, které by bylo odpovědí na tento stav a které navrhuje Coller^{55/} - a my se s ním ztotožňujeme - je: omezit rozhodovací svobodu soudu tím způsobem, že střídavá výchova bude ze zákona přednostní uspořádání (...) bez toho, že by pro střídavou nebo výlučnou péči byla podmínkou dobrá spolupráce rodičů.

Často se diskutuje o tom, zda je střídavá výchova ve srovnání s výlučnou péčí praktikovatelná a účinná. Prezentovaná fakta dokládají, že střídavá výchova je ve srovnání s výlučnou péčí jak lépe praktikovatelná, tak i účinnější. (...) To znamená, že v první řadě by měl soud rozhodovat pro střídavou výchovu a společné rozhodovací právo rodičů, na druhém místě pro společné rozhodovací právo a až na posledním místě pro výlučnou péči (s právem na návštěvy nebo bez nich).

K tomu patří otázky, např.:

1. zda nařídit střídavou výchovu **pouze** u rodičů, kde si to oba přejí nebo **také** v případech, kdy dává jeden z nich nebo oba přednost svěřením dítěte do výlučné péče,
2. jak zacházet s případy nevhodného chování jednoho nebo obou rodičů při nařízené střídavé výchově?

Co se první otázky týká, ukazují výsledky aktuálních výzkumů, že vliv střídavé výchovy je stejně dobrý nebo lepší než u výhradní péče. Připomeňme si zjištění Ilfelda et al.: rodiče, kterým byla střídavá výchova nařízena bez jejich svolení, eskalovali spory stejně často jako rodiče s výlučnou péčí (33 % a

^{50/} Ilfeld, F.W., Ilfeld, H.Z., & Alexander, J.R.: Does joint custody work? A first look at outcome data of relitigation. *American Journal of Psychiatry* 139: 62-66, 1982.

^{51/} Irving, H.H. & Benjamin, M.: Shared parenting in Canada: Questions answers, and implications. *Canadian Family Law Quarterly* 1986, 1, 79-103.

^{52/} Benjamin, Michael & Howard H. Irving: Shared parenting: Critical review of the research literature. *Family and Conciliation Courts Review* / volume 27, number 2 / December 1989, 21-35, p. 24.

^{53/} Coller, David: "Joint Custody: Research, Theory, and Policy." *Fam. Proc.* 27: 459-469, 1988.

^{54/} Kelly, J.B.: Examining resistance to joint custody. In: J. Folberg (ed.): *Joint Custody and shared parenting*. Washington, D.C.: Bureau of National Affairs & Association of Family & Conciliation Courts, 1984.

^{55/} - Everett, W.J. "Shared parenthood in divorce: The parental covenant and custody law." *Journal of Law & Religion* 1984, 2, 85-99.

- Schwartz, S.F.G. "Towards a presumption of joint custody." *Family Law Quarterly* 1984, 18, 225.

32 %). I když je střídavá výchova rodičům vnucena proti jejich vůli, nebude ani častěji a v nejhorším případě ani vážněji na škodu než jako je výlučná péče; v některých případech přinese rodičům dokonce nečekaně pozitivní zkušenosti s péčí o dítě. (...)

Až poté, kdyby model střídavé výchovy selhal, mělo by se začít uvažovat o výhradní péči jako o vhodné možnosti úpravy pobytu. (...) „Rizikovým manželským párům“ by mohlo přinášet více problémů, kdyby zůstaly bez pomoci. Zde existuje několik možností, kdy doporučujeme zapojení rozvodových a rodinných mediátorů^{56/}“^{57/}

Zopakujme si, že zákonná přednost pro rovnoměrnou střídavou výchovu nastupuje přirozeně pouze v těch případech, kdy se rodiče nedohodli na žádné jiné úpravě pobytu dítěte, tzn. když střídavou výchovu požaduje pouze jeden z rodičů nebo oba rodiče vyžadují svěření dítěte do výlučné péče pro sebe.

Když se rodiče dohodnou, který z nich bude mít dítě převážně v péči, pak se má tato úprava samozřejmě potvrdit. **Dobré vztahy mezi rodiči jsou nejlepší zárukou pro dobro dítěte:** když se rodiče dohodnou na nějaké úpravě pobytu, je tato úprava lepší, než kdyby byla nařízena střídavá výchova.

Bezpochyby se i nadále většina rodičů shodne na tom, že dítě zůstane u matky, se společným, výlučným nebo rovnoměrně rozděleným rodičovským rozhodovacím právem. Následující tabulka pochází z průřezové studie, která obsahovala analýzu opatrovnických spisů a různých interview s rodiči a dětmi ve věku 10 až 18 let v Kalifornii.^{58/}

Rodičovská zodpovědnost / Výchova (N = 933)			
Rodičovská zodpovědnost:	Výlučně matka 18,6 %	Společná 75,6 %	Výlučně otec 1,8 %
Výchova:			
Výlučná - matka: 67,2 %	18,6 %	48,6 %	
Společná / střídavá: 20,2 %		20,2 %	
Výlučná - otec: 8,6 %		6,8 %	1,8 %
Ostatní úpravy: 4,0 %		4,0 %	

Tabulka ukazuje, že ačkoliv se stala společná rodičovská zodpovědnost obecným pravidlem (75,6 % případů), střídavá výchova představuje stále ještě menšinu případů (20,2 % až 24,2 %). Tradiční nahlížení na roli otce a matky bude bezpochyby ještě dlouho převládat.

^{56/} Irving, H.H. & Benjamin, M. *Family Mediation: Theory and Practice of Dispute Resolution*. Toronto: Carswell, 1987.

^{57/} Benjamin, Michael & Howard H. Irving: Shared parenting: Critical review of the research literature. *Family and conciliation courts review* / volume 27, number 2 / December 1989, 21-35, pp. 28-29.

^{58/} Benjamin, Michael & Howard H. Irving: Shared parenting: Critical review of the research literature. *Family and conciliation courts review* / volume 27, number 2 / December 1989, 21-35, pp. 28-29.

3. DŮSLEDKY PRO PRAXI

3.1. ROVNOMĚRNÁ STŘÍDAVÁ VÝCHOVA

Jaká úprava je ve světle mnoha zkušeností tedy tou, která je z hlediska zájmů dítěte nejméně omezující, pokud se rodiče nejsou schopni dohodnout, a to ani s pomocí mediátorů? Jestliže se nedokážou sjednotit na úpravě pobytu, potom je nejlepší uspořádání střídavá výchova obou rodičů. Jestliže se nejsou schopni včas dohodnout na nějakém rozhodnutí, které je třeba udělat (např. na jaký nástroj se má učit v hudební škole), pak je pro takové případy nejlepší rovnoměrné rozdělení rodičovské zodpovědnosti mezi otce a matku tak, aby ani jeden z rodičů neměl výrazně větší pravomoci a zabránilo se pokušení této moci zneužívat. V zásadě by se měla rodičovská zodpovědnost i nadále vykonávat společně, stejně jako před rozchodem: vztah „manželství-partner“ a dva vztahy „rodič-dítě“ jsou dvě rozdílné věci, které by měly zůstat pokud možno zcela oddělené: kdo nechá působit negativa z partnerského soužití i na vztah dítěte s jeho druhým rodičem, vytváří tím jen problémy pro dítě!

3.2 BEZPEČNOSTNÍ OPATŘENÍ

U těžkých konfliktů mezi rodiči musí zákonodárce nebo soudce učinit v zájmu dítěte bezpečnostní opatření. Je dobré navrhovat tato bezpečnostní opatření všem rodičům (mimo jiné i v rámci mediace).

3.2.A VYVAROVAT SE KONTAKTŮ MEZI RODIČI

„Klinicky narušené“ děti (v době soudního jednání ve stáří od jednoho do 12 let) se střídaly častěji (průměrně dvakrát až 2,33krát za týden, tedy např. vždy po polovině týdne) od jednoho rodiče k druhému, než děti nenarušené (průměrně 1,18 až 1,29krát, tedy např. týdenní rytmus). Kromě toho u dětí, které spadaly podle celkových výsledků v dotazníku ohledně problémů v chování pod „klinicky narušené“, byli jejich rodiče vůči sobě často slovně a fyzicky agresivní. (...)

Srovnání klinicky narušených a nenarušených dětí: úprava styku a agrese mezi rodiči				
PROMĚNNÁ	Narušená skupina		Nenarušená skupina	
	celkové problémy v chování	sociální kompetence	celkové problémy v chování	sociální kompetence
Počet přechodů za týden	2,33	2,00	1,29	1,18
Verbální agrese / rok	22,23		12,47	
Fyzická agrese / rok	2,99		0,27	

Došli jsme k závěru, že stejně jako četnost kontaktů, které mělo dítě se svými rodiči, tak i způsob, jakým bylo vtaženo do konfliktů mezi nimi, jsou důležitými prediktory obtíží v jeho chování: bylo odtahité, uzavřené, mělo somatické obtíže, a to i když se jeho rodiče vzájemně fyzicky nenapadali.“^{59/}

Je tedy důležité, aby se rodiče, kteří se dostanou snadno do sporu, nestýkali v přítomnosti dětí. Ve školním věku toho jde dosáhnout lehce: „Někteří otcové uváděli, že mají ke své bývalé partnerce špatné a nepřátelské vztahy. Z toho důvodu vodili mnozí rodiče své děti raději do školy než k bytu druhého rodiče, takže uběhlo i mnoho měsíců, kdy se rodiče neviděli a nemuseli spolu hovořit. Tímto způsobem se zamezilo tomu, aby byly děti vystaveny případným scénám mezi rodiči.“^{60/}

^{59/} Johnston, Janet R., Marsha Kline, Jeanne M.Tshann: Ongoing Postdivorce Conflict: Effects on Children of Joint Custody and Frequent Access, Amer. J. Orthopsychiat. 59(4), October 1989, p. 583, & 584, Table 2, & 587 & 588

^{60/} Johnston, Janet R., Marsha Kline, Jeanne M.Tshann: „Ongoing Postdivorce Conflict: Effects on Children of Joint Custody and Frequent Access.“, Amer. J. Orthopsychiatry. 59(4), October 1989, p. 583, & 584, Table 2, & 587 & 588.

3.2.B ROZVODOVÁ A RODINNÁ MEDIACE

Jiným způsobem vyvarování se konfliktů, které jsou destruktivní pro děti, je **povzbuzovat rodiče, aby vypracovali tolik dohod, kolik je jen možné**. Bylo by v zájmu dětí, kdyby byl tak jako v jiných zemích přijat obligátní zákon, který by nařizoval soudci odkázat rodiče na **rodinnou mediaci** nebo jiný způsob pomoci či vzdělávání pro odděleně žijící rodiče.

„Rodiče, kteří jsou úzkostliví a depresivní a trpí silnými citovými a osobnostními poruchami, budou mít častěji také narušené děti^{61/}. Obráceně bylo zjištěno, že podporující, empatický styk s pečujícím rodičem dítě chrání před rodičovskou psychopatií a před konflikty mezi jeho rodiči.^{62/}“^{63/}

Rozvodová mediace se samozřejmě snaží vylepšit komunikaci a aktivizovat vzájemnou podporu mezi rodiči a odstranit jejich stres, který u dětí často způsobuje traumatickou reakci. Rodiče pokládají tyto reakce za nenormální; když mi o nich otec nebo matka vyprávějí, vysvětlují jim, že je to vlastně „normální“, reakce na „abnormální“ situaci, tj. na složitou životní krizi.

4. EMANCIPAČNÍ CHARAKTER STŘÍDAVÉ VÝCHOVY

„Emancipace je důležitá, ale také plně a zcela nespravedlivá, jestliže je chápána jednostranně.“ To byl jeden ze závěrů profesorky rodinného práva na katolické universitě v Nijmegen Hammerstein-Schoonderwoerdové na kongresu „Měníci se rodiny v měnící se společnosti“, který byl organizován Mezinárodní radou žen. Konstatovala, že: *„Tím, kdo dnes výlučně trpí důsledky emancipace jsou rozvedené ženy, které si tuto emancipaci přály. Stejně jako během manželství vyžaduje se od nich i po rozvodu dvojnásobný výkon“.*^{64/}

A Lily Boeykensová, předsedkyně Mezinárodní rady žen, došla na tomto kongresu k závěru: „Je třeba bezpodmínečně zvýšit hodnotu otcovské role. Jsou to hlavně muži samotní, kteří musejí nově promyslet otcovství, ale celá společnost jim při tom musí pomoci. Obzvláště ženské organizace, které

^{61/} - Emery, R.E. (1982): Interparental conflict and the children of discord and divorce. *Psychological Bulletin*, 92, 310-330.

- Guidubaldi, J., & Perry, J.D. (1985): Divorce and mental health sequelae for children: A two-year follow-up of a nationwide sample. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 24, 531-537.

- Kline, M., Tschann, J.M., Johnston, J.R., & Wallerstein, J.W. (1989): Children's adjustment in joint and sole physical custody families. *Developmental Psychology*, 25, 430-438.

- Rutter, M.: "Parent-child separation: psychological effects on children." *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 12 (1971), 233-260.

- Wallerstein, J.S. & Kelly, J.B.: *Surviving the breakup: How children and parents cope with divorce*. New York: Basic Books, 1980.

^{62/} - Hess & Camara: "Post-Divorce Family Relationships as Mediating Factors in the Consequences of Divorce for Children." *Journal of Social Issues* 35(4), 1979, 79-96;

- Hetherington, Cox & Cox: "Effects of divorce on parents and children."

In M.E.Lamb (ed.): "Nontraditional families.", Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1982;

- Rutter, M.: "Parent-child separation: psychological effects on children."

Journal of Child Psychology and Psychiatry, 12 (1971), 233-260.

^{63/} Johnston et al.: "Ongoing Postdivorce Conflict: Effects on Children of Joint Custody and Frequent Access.", *Amer. J. Orthopsychiat.* 59(4), October 1989, p. 590.

^{64/} Hammerstein Schoonderwoerd, Prof. Mr. W.: "Het gezin en de rol van de overheid, de wetgever en de rechterlijke macht in Nederland." in: International Council of Women: "Veranderende families in veranderende maatschappijen." *Libelle*, februari 1992, p. 21 & 18

by možná dokonce měly převzít iniciativu.^{65/}

5. DÍTĚ MÁ PRÁVO NA OBA RODIČE

5.1. ZÁKLADNÍ PRINCIPY

Rozcházející se rodiče by měli být vedeni pokud možno k tomu, aby se vyhýbali sporům. Pokud oba rodiče (a jejich děti) nedohodnou nic jiného, je třeba rovnoměrné rozdělení na oba rodiče

- rodičovských rozhodovacích pravomocí (např. otec u syna, matka u dcery),
- výchovy (např. vždy po týdnu) (Dítě má právo na oba rodiče.)

5.2. KONKRÉTNÍ MOŽNOSTI

5.2.1. OSPOD a jiní sociální pracovníci, sociální pedagogové, psychologové a další **poradci** by měli rodičům na základě zkušeností z jiných rodin ozřejmit, že jejich děti budou nejméně:

- o s rodiči, kteří se o ně nehádají, jako by byly jejich vlastnictví nebo „talisman“, (bez kterého nemohou existovat), ale naopak respektují oba „kořeny“ svých dětí (jsou to zdroje pozornosti, laskavosti, které potřebujeme všichni),
- o velmi pravděpodobně s rovnoměrnou střídavou výchovou své matky a svého otce.

5.2.2. Mediátoři musejí dát celé rozpadající se rodině možnost promyslet si možnost střídavé výchovy.

5.2.3. Také dětem se musí v rámci jejich výpovědi před soudem, u OSPOD nebo znalce či mediátorů dát k úvaze možnost střídavé výchovy.

5.2.4. Není v zájmu dítěte, když se **znalci** pokoušejí nalézt toho „lepšího“ z rodičů. Vhodnější je se pokusit řešit případné konflikty – např. pomocí mediace – a předcházet budoucím konfliktům - např. jako v USA a v Austrálii pomocí obligátních vzdělávacích programů pro rozvádějící se rodiče.

5.2.5. Také advokáti by měli sledovat ten stejný cíl.

5.2.6. Soudci dostojí své povinnosti rozhodovat v zájmu dítěte nejlépe tím způsobem, že:

- o se vyptají na existující nesporné body a ty právoplatně potvrdí,
- o u sporných bodů pošlou rodiče do mediace a zapracují dobu potřebnou pro mediaci do časového plánu celé soudní procedury,
- o dají rodičům informační materiál o zájmu dětí v rozvedených rodinách, o pedagogických poradnách a skupinách rozvedených rodičů...

5.2.7. Zákonodárce může tyto základní principy konkretizovat formulací zákonů, kde se stanoví:

- ohledně rodičovského rozhodovacího práva: společná rodičovská zodpovědnost jako všeobecně platný princip (tj. stejně pro odděleně jako i pro společně žijící rodiče – sezdané i nesezdané) se dvěma výjimkami:
 - o - rodiče se dohodnou na jiném uspořádání,
 - o - u rozhodnutí, kdy se rodiče nejsou schopni včas dohodnout (vyvarovat se sporů před soudem, podporovat dohody) má matka rozhodující hlas, jedná-li se o dceru, a otec, jde-li o syna;
- - ohledně úpravy pobytu: odděleně žijící (sezdaní, nesezdaní či rozvedení) rodiče, kteří se nedohodli na jiném uspořádání, praktikují rovnoměrnou střídavou výchovu. To znamená, že otec a matka střídavě vyzvedávají své dítě poslední školní den každý týden, který dítě trávil u druhého rodiče, ze školy, školky nebo od chůvy a pečují o něj po příští víkend a školní týden, resp. polovinu prázdnin (které trvají minimálně 14 dnů);
- ohledně prevence konfliktů:

^{65/} Boeykens, Lily: "De verloren vader." in: International Council of Women: "Veranderende families in veranderende maatschappijen." Libelle, 1992, p. 5

- soudy (a advokáti, OSPOD...) jsou povinni poskytnout rozvádějícím se rodičům písemné informace, jak mohou a mají chránit zájmy svých dětí a jaké možnosti jim poskytuje mediace,
- je nezbytné poskytnout obligátní odkaz na vzdělávací program pro odděleně žijící rodiče (jako v USA a v Austrálii)
- je třeba začlenit do soudní procedury „ochutnávku“ mediace.